

**До Спеціалізованої вченої ради Д 64.820.05
Українського державного університету
залізничного транспорту**

ВІДГУК

опонента доктора економічних наук, професора

Токмакової Ірини Василівни

на дисертаційну роботу **Крамаренко Анни Олександрівни**

«Формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу на засадах
наукоорієнтованого підприємництва»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

**1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок з напрямками наукових
досліджень**

Сучасний етап світового розвитку характеризується критичним посиленням соціальної нерівності, зростанням екологічних ризиків та поглибленням технологічної поляризації і цифрової асиметрії. Зазначені виклики стали ключовими факторами виживання та стратегічної конкурентоспроможності національних економік, що зумовлює об'єктивну потребу в докорінному перегляді парадигми розвитку та стратегічних пріоритетів суб'єктів підприємництва. Для України окреслені глобальні тренди корелюють із викликами повоєнного відновлення та імперативами забезпечення інклюзивного зростання, детермінуючи необхідність переходу до нової моделі створення суспільно-інклюзивної цінності бізнесу, заснованої на принципах системної стійкості, проактивній соціально-екологічній відповідальності та безперервній дифузії інновацій. Даний підхід забезпечує економічну ефективність господарювання суб'єктів підприємницької діяльності та створює передумови для гармонійного поєднання комерційних інтересів із суспільними та екологічними пріоритетами.

У контексті реалізації стратегії суспільно-інклюзивного розвитку бізнесу в Україні особливої гостроти набуває дисонанс між потужним науково-дослідним потенціалом наукоорієнтованих організацій та низьким рівнем його імплементації у реальному секторі економіки. Такий стан справ суттєво обмежує дифузійну здатність та їх конвергенцію у комерційно успішні й соціально значущі інноваційні продукти. Необхідність подолання розриву між науковою сферою та бізнес-середовищем для формування стійких, соціально орієнтованих підприємницьких структур підтверджує високу актуальність теми дисертаційного дослідження Крамаренко Анни Олександрівни, що спрямоване на вирішення фундаментальної науково-прикладної проблеми – теоретико-методологічного обґрунтування та розроблення інструментарію формування

суспільно-інклюзивної цінності бізнесу на засадах наукоорієнтованого підприємництва.

Дисертація виконувалася з урахуванням і відповідно до основних положень та операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках (затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р), Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки (затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 червня 2024 р. № 527-р), Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року (затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р), Стратегії людського розвитку (затверджена Указом Президента України від 02 червня 2021 р. № 225/2021), Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках (затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р).

Тематика дисертації пов'язана з напрямками науково-дослідних робіт Навчально-наукового інституту «Каразінська школа бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, зокрема «Розробка інструментарію реалізації стратегії смарт-спеціалізації у Харківському регіоні» (номер державної реєстрації: 0117U004967); «Розробка інструментарію реалізації стратегії розумної спеціалізації Харківського регіону» (номер державної реєстрації: 0118U002040); «Чинники та передумови соціально-економічного розвитку України: просторовий, організаційно-адміністративний та ціннісний виміри» (номер державної реєстрації: 0117U004823), «Управління протиріччями інтересів стейкхолдерів у забезпеченні стійкого розвитку територій» (номер державної реєстрації: 0119U002547).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Основні наукові положення висновки та рекомендації мають достатнє теоретичне, методологічне, методичне та емпіричне підґрунтя. Автором чітко сформульовано мету дослідження, що полягає у розробленні теоретико-методологічних, методичних і практичних положень щодо формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу на засадах наукоорієнтованого підприємництва, і окреслено зумовлені нею задачі. Дисертантом грамотно визначено теоретико-методологічну основу дослідження, здійснено добір методичного інструментарію та інформаційних джерел, що дозволило провести самостійне науково-аналітичне дослідження та отримати результати, які мають ознаки наукової новизни. Аргументованість приведених висновків і пропозицій автора підтверджується наявністю ґрунтовного аналізу значної кількості фундаментальних і новітніх наукових праць зарубіжних і вітчизняних вчених, що присвячені проблематиці формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу на засадах наукоорієнтованого підприємництва. Це надало дисертанту можливість отримати достовірні та аргументовані наукові результати.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, наведених у дисертації, підтверджується використанням комплексу загальнонаукових і емпіричних методів дослідження: порівняльний аналіз і графічний метод, систематизація і класифікація, історико-діалектичний, структурно-функціональний методи, системний підхід, морфологічний аналіз, моделювання, методи аналогії та екстраполяції, експертний і розрахунково-аналітичний методи.

Дослідження насичене ілюстративним і табличним матеріалом, що полегшує сприйняття роботи, а також свідчить про обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, зроблених автором.

Про значний рівень обґрунтованості положень дисертації дозволяють стверджувати нижче зазначені теоретичні та практичні розробки, пропозиції та висновки автора.

Перший розділ «Стійке та інклюзивне підприємництво як нова парадигма розвитку бізнесу в умовах трансформацій» присвячено дослідженню теоретичних основ сталого та інклюзивного зростання.

Автором проведено ґрунтовний порівняльний аналіз особливостей трактування категорій інклюзивного, сталого і стійкого зростання, а також практичних аспектів їх реалізації (с. 36-79) та розкрито еволюцію моделей підприємництва з урахуванням інтеграції принципів інклюзивності в бізнес-практики, що дозволило встановити перехід від традиційного підприємництва через стійке до його інклюзивних форм (с. 80-100).

На засадах реконцептуалізації взаємодії бізнесу, освіти і науки як стратегічної платформи для спільного розбудови інклюзивної, інноваційної та резильєнтної економіки, дисертантом сформовано парадигму співтворення суспільно-інклюзивної цінності бізнесу, яка репрезентує мультиакторну архітектоніку реалізації соціально-центричного наукоорієнтованого підприємництва. У межах запропонованої парадигми визначено ключових акторів (підприємці та бізнеси, освітні та наукові установи, громади та соціальні групи, держава та місцеві органи влади, громадські організації та активісти, інвестори та донори, медіа та цифрові платформи), принципи взаємодії (прозорість, етичність, спільна відповідальність, взаємна повага, інклюзивність, партисипативність, гнучкість і адаптивність, орієнтація на спільну цінність), механізми координації та інституційні рамки комунікації, інструментарій валоризації суспільно-інклюзивної цінності підприємництва, що поділяється на інструменти соціального співтворення цінності бізнесу та інструменти наукоорієнтованого співтворення цінності бізнесу (с. 101-132).

У другому розділі «Стейкхолдерський підхід до формування інклюзивної бізнес-моделі підприємництва» обґрунтовано концептуальні засади і розроблено інструментарій стейкхолдер-орієнтованого управління розбудовою інклюзивних моделей бізнесу.

На основі аналізу ролі та класифікації зацікавлених сторін, а також існуючих моделей управління взаємодією з ними (с. 136-157), обґрунтовано авторську матрицю ідентифікації стейкхолдерів у системі інклюзивного підприємництва (с. 158–160). Розробка даного інструментарію спрямована на забезпечення цільової детермінації управлінських впливів та формування

довгострокової репутаційної стабільності наукоорієнтованого бізнесу. В основу типологізації покладено дуальний критерій: ступінь інтеграції суб'єктів у бізнес-процеси (ядро бізнесу, операційне середовище, макросередовище) та пріоритетну сферу їхніх інтересів (соціальна, екологічна, економічна). Запропонований підхід дозволив сформуванню системи диференційованих стратегічних інструментів комунікації зі стейкхолдерами (с. 150–165), що адаптовані до функціональної специфіки кожної групи впливу та спрямовані на гармонізацію їхніх інтересів у межах інклюзивної моделі розвитку.

Аргументовано, що сучасний менеджмент потребує переорієнтації на створення інклюзивної цінності, де прибуток розглядається не як самоціль, а як похідна ефективної симбіотичної взаємодії підприємства з його екосистемою. Зазначені положення стали базисом для розроблення теоретичних засад управління стейкхолдерськими комунікаціями в наукоорієнтованому середовищі. В їх основу покладено принципи симбіозу та потрійної синергії (соціальної, екологічної та економічної), концепцію двостороннього потоку цінності та спільної генерації інклюзивних трансформацій (с. 166–180). У межах дослідження формалізовано архітектоніку управління взаємодією стейкхолдерів, що включає: визначену місію та декомпозицію цілей (стратегічно-партнерських, організаційно-управлінських, інноваційних та цілей сталого розвитку), а також відповідний інструментарій реалізації. Це створює необхідні умови для системної інтеграції наукових знань у практику менеджменту та впровадження інклюзивних інновацій із високим рівнем соціально-екологічного впливу.

Науковий інтерес представляє запропонована автором інклюзивна модель розвитку підприємництва в умовах цифровізації, що передбачає виокремлення стейкхолдерських бізнес-сегментів (внутрішній, зовнішній, глобальний) і встановлення ключових елементів їхньої ціннісної конфігурації: канали взаємодії, види діяльності, потоки надходжень, структура витрат, ключові ресурси, партнери та відносини з ними. Ця модель є практично орієнтованою та може бути застосована підприємствами для генерування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу на основі реалізації партнерських можливостей (с. 181–211).

Третій розділ «Наукоорієнтованість підприємництва як інноваційна основа генерування суспільно-інклюзивної цінності» присвячено обґрунтуванню ролі бізнес-інновацій у забезпеченні інклюзивного розвитку та удосконаленню підходів щодо стратегічного управління знаннями.

Автором розкрито сутність бізнес-інновацій, обґрунтовано їх вплив на інклюзивне зростання (с. 215–237), актуалізовано стратегічну значущість управління знаннями для забезпечення сталої динаміки цих процесів (с. 238–255). З метою інтенсифікації та підвищення результативності інноваційних процесів сформовано модель синхронізації знань у системі «Бізнес-Університет», яка базується на комплексі адаптивних механізмів: синергетичне співтворення знань, зміцнення довіри та соціального капіталу, формування сприятливого інноваційного середовища, холістичне управління знаннями, розвиток адсорбційної здатності (с. 256–266). Модель деталізує інструментально-забезпечувальні підсистеми (організаційно-управлінська, технологічна, культурно-освітня, аналітично-цифрова, інституційна

компоненти) та етапи синхронізації (діагностика інтелектуального потенціалу університетів і бізнесу, формування партнерської моделі, запуск спільних ініціатив, інституціоналізація знань, масштабування та міжнародна інтеграція).

На основі проведеного аналізу методів бізнес-досліджень (с. 266-277) обґрунтовано напрямки розвитку дослідницької функції (с. 278-281) та розроблений підхід до організації дослідницького бізнес-процесу в межах партнерства «Бізнес-Університет», який базується на синергії інструментів ощадливого виробництва, стратегічної інтроспекції, інноваційно-орієнтованого лідерства та адаптивного прийняття рішень. Інноваційними та практично значущими є запропоновані автором принципи інтеграції ощадливого виробництва в дослідницькі процеси (визначення цінності, створення потоку цінності, забезпечення безперервного потоку через Agile-підхід, витягування через Kanban-систему, прагнення до досконалості через Kaizen) (с. 282-289).

Теоретичну значущість роботи підтверджено вдосконаленням підходів до розвитку дослідницького процесу через призму його цифрової модернізації. Автором обґрунтовано доцільність розгляду цифрового потенціалу як інтегральної сукупності технологій (від штучного інтелекту до цифрових платформ), що забезпечують системну трансформацію інноваційної діяльності на двох рівнях: концептуальному (оновлення методології та логіки дослідження); організаційно-забезпечувальному (оптимізація управління, фінансування та інфраструктури) (с. 290-294).

У четвертому розділі «Концептуальні основи прийняття рішень у наукоорієнтованому підприємстві» систематизовано підходи до класифікації управлінських рішень та аргументовано роль систем підтримки прийняття рішень як ключового інструменту підвищення якості менеджменту (с. 298–320). На основі цього сформована система підтримки прийняття управлінських рішень у наукоорієнтованому підприємстві, що побудована як блочно-модульна модель з такими компонентами: блок управління даними і знаннями (база даних, сховище наукових знань, модуль інтеграції, модуль управління зовнішніми знаннями), блок наукового аналізу і моделювання (модуль оцінювання ризиків, модуль сценарного моделювання, банк фінансових моделей, модуль прогнозування), блок підтримки комунікацій (модуль візуалізації прогресу, модуль портфельного менеджменту, модуль спільної роботи, модуль спеціалізованих звітів), блок стратегування (модуль оцінювання портфелю проєктів, модуль сценарного управління і стійкості, модуль управління стратегічною відповідністю). Така архітектура формує інтелектуальне середовище прийняття ефективних управлінських рішень (с. 321-325).

Обґрунтовано, що в умовах глобальної цифровізації інтеграція високих технологій у дослідницьку практику постає фундаментальним імперативом стратегічного поступу. Зазначені положення стали підґрунтям для розроблення сценарію управління інноваційною діяльністю наукоорієнтованого підприємства, який інтегрує принципи цифрової трансформації та передбачає реалізацію п'яти послідовних етапів: стратегічне планування та позиціонування інноваційної діяльності; цифрова трансформація бізнес-процесів з інноваційної діяльності; нарощення цифрових компетенцій і розвиток інтелектуального

потенціалу; екосистемне управління інноваціями та ко-креативними процесами; комерціалізація результатів інноваційної діяльності, моніторинг і адаптація дослідницьких процесів до викликів (с. 326-345). Для кожного етапу визначено цілі та цифрові інструменти, що забезпечує практичну застосовність сценарію.

Аргументовано перехід до цифрової моделі «Консалтинг 5.0», основним інструментом реалізації якої постає ко-креативне стратегування (с. 346-371). Такий підхід забезпечує інклюзивність стратегічного процесу та синергію експертних знань у високотехнологічному середовищі.

Вирішення завдань, пов'язаних із формуванням динамічної стратегії зростання наукоорієнтованого підприємництва, реалізовано на основі запропонованого автором підходу ко-креативного фасилітованого стратегування, що ґрунтується на засадах ко-креації і розкриває об'єкти (стратегічне бачення та цілі, стратегічна екосистема, інструменти стратегування, культура стратегування), суб'єкти (менеджмент, фасилітатор, працівники/команда, партнери, клієнти, молоді дослідники, експерти), принципи (колективна цінність і відповідальність, фасилітація, ітерація, емпатія, сценарне моделювання), методи (Design Thinking, World Café, Open Space Technology, метод колективного стратегування, SWOT/PESTLE-аналіз, дерево цілей, метод побудови логіки змін) та етапи формування стратегічної моделі майбутнього наукоорієнтованого підприємства (с. 342-378).

П'ятий розділ «Формування освітньо-підприємницької екосистеми як середовища генерування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу» присвячено інноваційним аспектам розвитку підприємництва в умовах Web3 та блокчейн-технологій.

Визначено, що під впливом глобальної цифровізації відбувається еволюція класичних ієрархічних моделей управління в напрямі їх децентралізації. Доведено, що ключовим інструментом такої трансформації є впровадження децентралізованих автономних організацій (с. 382–401). Розроблено концептуальний підхід до конструювання децентралізованої освітньо-підприємницької екосистеми передбачає формування середовища для генерації суспільно-інклюзивної бізнес-цінності та імплементації принципів інтелектуальної автономії суб'єктів екосистемної кооперації. Встановлено зміст управлінської (DAO-механізм управління, колективне ухвалення рішень, смарт-контрактинг), освітньої (освітній хаб криптопідприємництва, навчальні програми, токенизація освітніх процесів, інкубатор стартапів, платформа для менторства) та маркетингової (криптомаркетингові інструменти: NFT-маркетинг, DAO-ком'юніті як амбасадори, гейміфікація) компонент екосистеми (с. 402-404).

Реалізацію потенціалу освітнього хабу криптопідприємництва як мультифункціонального простору забезпечено завдяки розробленій організаційно-структурній моделі (с. 405-430), що інтегрує принципи інклюзивності, цифрової трансформації та гнучкості координації, включає сім функціональних модулів: управлінський (наглядова рада, DAO-структура, операційна команда, CEO), освітній (модульна платформа навчання, лабораторія токенизації, сертифікаційний центр, академічна рада, менторська програма,

куратори освітніх треків), інноваційно-підприємницький (акселератор стартапів, хабова скарбниця, DAO-інкубатор, фінансово-інвестиційний комітет), партнерсько-комунікаційний (івент-платформа, DAO-форум, партнерський офіс, медіацентр хабу, криптомаркетинг-студія), інклюзивний (центр цифрової доступності, програма рівного доступу, стипендіально-грантовий фонд, партнерство з громадськими організаціями), технологічний (ІТ-координація, платформа токенизації, криптогаманці та інтеграції, кібербезпека та захист даних), етико-правовий (юридична служба, етична комісія).

З метою забезпечення ефективного функціонування освітнього хабу криптопідприємництва обґрунтовано стратегію його позиціонування, що окреслює стратегічне бачення та цілі формування конкурентної ідентичності хабу і реалізує синергетичний потенціал поєднання традиційних цифрових (контент-маркетинг, SEO та SEM, SMM, email-маркетинг, інфлюенсер-маркетинг, аналітика, CRM-системи), блокчейн-орієнтованих (DAO-платформи, airdrop-інструменти, NFT-маркетплейси, Web3-гаманці, токенизовані програми лояльності, блокчейн-аналітика, децентралізовані соцмережі) і гібридних криптомаркетингових інструментів (token-gated контент, gamified ком'юніті, краудфандинг через IDO/ICO, Web3-інфлюенсери, децентралізовані реферальні програми, прозорі звіти, NFT-сертифікати) (с. 431-450).

Отже, автором сформовано нове вирішення науково-прикладної проблеми розроблення теоретико-методологічних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу на засадах розвитку наукоорієнтованого підприємництва.

3. Наукова новизна отримана в дисертаційній роботі

Представлена дисертаційна робота Крамаренко А. О. містить результати, що характеризуються науковою новизною:

Зокрема вперше:

– з урахуванням необхідності трансформації взаємодії бізнесу, освіти і науки в напрямі формування екосистеми ко-креації, що генерує нову суспільно-орієнтовану цінність і забезпечує інклюзивний та інноваційний розвиток економіки, сформовано парадигму співтворення суспільно-інклюзивної цінності бізнесу, яка репрезентує мультиакторну архітектуру реалізації соціально-центричного наукоорієнтованого підприємництва, визначаючи ключових акторів, принципи, механізми координації та інституційні рамки комунікації, а також окреслює інструментарій валоризації суспільно-інклюзивної цінності підприємництва (с. 125-132);

– з метою вирішення завдань інтеграції наукових знань у практику управління та реалізації інклюзивних інновацій із високим соціальним і екологічним ефектом, обґрунтовано теоретичні засади управління стейкхолдерськими комунікаціями в наукоорієнтованій бізнес-екосистемі, що базуються на принципах симбіозу та потрійної синергії (соціальної, екологічної та економічної), двостороннього потоку цінності (бізнес-стейкхолдер) і спільної

генерації інклюзивних трансформацій (с. 178-181);

– на підставі формування динамічної стратегії зростання наукоорієнтованого підприємництва та підвищення інноваційної культури і наукової репутації розроблено підхід до реалізації ко-креативного фасилітованого стратегування в наукоорієнтованому підприємстві, що ґрунтується на засадах ко-креації і розкриває об'єкти і суб'єкти, принципи, методи та етапи формування стратегічної моделі майбутнього наукоорієнтованого підприємства (с. 371-377);

Серед результатів, що удосконалюють наукові основи формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу на засадах наукоорієнтованого підприємництва, варто виділити наступні:

– для забезпечення реалізації партнерських можливостей у межах інклюзивної моделі розвитку підприємництва визначено стейкхолдерські бізнес-сегменти та встановлено основні елементи їхньої ціннісної конфігурації: канали взаємодії, види діяльності, потоки надходжень, структура витрат, ключові ресурси, партнери та взаємовідносини з ними (с. 201-210);

– сталий і гнучкий трансфер наукових надбань між суб'єктами взаємодії забезпечується моделлю синхронізації знань у системі «Бізнес–Університет». Її ефективність ґрунтується на комплексі механізмів, що включає адаптивний інструментарій синергетичного співтворення знань, зміцнення довіри та соціального капіталу, формування сприятливого інноваційного середовища, підтримки холістичного підходу щодо управління знаннями та розвитку адсорбційної здатності (с. 256-266);

– формування інтелектуального середовища для прийняття ефективних управлінських рішень та впровадження проактивного управління науково-дослідними проектами на основі структурованих даних, знань і експертно-аналітичних моделей, інтегрованих у єдину платформу стратегічної взаємодії, передбачається здійснювати шляхом удосконалення системи підтримки управлінських рішень у наукоорієнтованому підприємстві. Реалізація цього завдання відбувається через побудову блочно-модульної моделі, яка включає компоненти управління даними та знаннями, наукового аналізу й моделювання, підтримки комунікацій та стратегування (с. 317-325);

– гнучкість управлінських рішень і зростання інноваційної спроможності партнерів забезпечується завдяки застосуванню сценарного управління інноваційною діяльністю, що базується на принципах цифрової трансформації та враховує специфіку інклюзивного бізнес-середовища (с. 339-345);

– з метою реалізації потенціалу освітнього хабу як мультифункціонального простору, що трансформує учасників у творців нової цифрової економіки, сприяє сталому розвитку, соціальній мобільності та інноваційному прориву, організаційно-структурну модель хабу криптопідприємництва доповнено принципами інклюзивності, цифрової трансформації та гнучкої координації. До її складу інтегровано управлінський, освітній, інноваційно-підприємницький, партнерсько-комунікаційний,

інклюзивний, технологічний та етико-правовий модулі (с. 426-431);

– для ефективного просування освітніх і підприємницьких ініціатив, адаптованих до вимог цифрової економіки, стратегія позиціонування освітнього хабу криптопідприємництва удосконала шляхом визначення концептуальної основи його інтеграції в сучасне цифрове економічне середовище, окреслення стратегічного бачення та цілей формування конкурентної ідентичності хабу, і реалізації синергетичного потенціалу поєднання традиційних цифрових, блокчейнорієнтованих і гібридних криптомаркетингових інструментів (с. 433-450).

Набули подальшого розвитку:

– інтегрована матриця класифікації стейкхолдерів інклюзивного бізнесу, в основу якої покладено комплексний підхід до поділу стейкхолдерів за ступенем інтеграції в бізнес-процеси та сферою інтересу (с. 158-159). Запропонована типологізація дозволила змогу сформуванню диференційованих стратегічних інструментів комунікації, застосування яких сприятиме оптимальному розподілу управлінських і ресурсних зусиль і підтриманню репутаційної стійкості наукоорієнтованого підприємництва (с. 160-166);

– підхід до організації дослідницького бізнес-процесу у системі партнерської взаємодії університетів та бізнесу, що базується на поєднанні інструментів ощадливого виробництва, стратегічної інтроспекції, інноваційного лідерства та адаптивного прийняття рішень (с. 281-289). Розроблена модель забезпечує прискорену трансформацію наукових ідей у прикладні рішення з високим рівнем комерційної цінності та суспільної значущості;

– теоретичні засади системного створення суспільно-інклюзивної цінності шляхом визначення цифрового потенціалу модернізації дослідницького процесу. Останній обґрунтовано як інтегральну характеристику, що охоплює комплекс сучасних цифрових технологій, здатних забезпечити якісну трансформацію концептуального та організаційно-забезпечувального компонентів інноваційної діяльності наукоорієнтованого підприємництва (с. 290-294). Надані пропозиції закладають теоретичний фундамент для впровадження інклюзивних моделей бізнесу та оптимізації дослідницько-інноваційної діяльності суб'єктів наукоорієнтованого підприємництва;

– підхід до конструювання децентралізованої екосистеми, що базується на формуванні середовища для генерації суспільно-інклюзивної цінності бізнесу. В основу моделі покладено імплементацію принципів інтелектуальної автономії суб'єктів екосистемної кооперації (с. 402-404). Обґрунтовані положення детермінують становлення відкритої та саморегульованої освітньо-підприємницької спільноти, що забезпечує здатність системи генерувати інноваційні рішення з високою соціальною доданою вартістю, які відповідають викликам постцифрової економіки та імперативам сталого розвитку.

Проведений аналіз положень наукової новизни, розробок, висновків та рекомендацій дисертаційної роботи засвідчує, що вони відповідають вимогам щодо обґрунтованості, є самостійними авторськими напрацюваннями,

характеризуються високою теоретичною цінністю та практичною значущістю, а також узгоджуються з критеріями, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

4. Практичне значення отриманих результатів дослідження

Наукові положення та прикладні рекомендації дисертації формують цілісний теоретико-методологічний базис і дієвий інструментарій для генерування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу на засадах розвитку наукоорієнтованого підприємництва.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації теоретичні положення, методичні підходи і практичні рекомендації можуть бути використані в процесі формування ефективного механізму генерування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу і дозволять запровадити дієвий інструментарій розвитку наукоорієнтованого підприємництва.

Окремі положення наукової новизни дисертаційної роботи впроваджено діяльність суб'єктів підприємництва: ФОП Єр'оміна М. О. (довідка про впровадження № 1 від 06.05.2025 р.); ФОП Бабенко Д. І. (довідка про впровадження № 1/25 від 10.05.2025 р.); ФОП Рак А. В. (довідка про впровадження № 1 від 15.04.2025 р.); ФОП Бакутяк О. В. (довідка про впровадження № 1 від 15.04.2025 р.); ФОП Йолкін В. А. (довідка про впровадження № 1 від 16.04.2025 р.); ТОВ «Quanta System» (довідка про впровадження № 1/25 від 21.04.2025 р.); ТОВ «Науково-виробнича компанія «ХАРКІВТРАНС» (довідка про впровадження № 348 від 06.05.2025 р.); Благодійна організація «Благодійний фонд «Талан.ЮА» (довідка про впровадження № 112 від 24.04.2025 р.).

Теоретичні та практичні розробки, запропоновані в дисертації, були використані для формування Стратегії розвитку Навчально-наукового інституту «Каразінська школа бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна і застосовані в навчальному процесі під час викладання дисциплін «Менеджмент організацій», «Ціноутворення» та «Регіональна економіка» для здобувачів другого (магістерського) і третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти за спеціальностями 073 «Менеджмент» і 076 «Підприємництво та торгівля», що підтверджено довідкою № 4501-33/25.093 від 15 вересня 2025 р.

5. Оцінка повноти викладення дослідження в опублікованих працях

Дисертація є результатом власних досліджень та самостійною науковою працею автора. Усі наукові результати, викладені в роботі, отримані дисертантом особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі містяться лише ті напрацювання, які становлять особистий внесок здобувача.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що сформульовані у дисертації, є достовірними.

У цілому, виконана робота характеризується завершеністю, зміст дисертації відповідає поставленій меті. Зміст реферату відображає основні положення дисертації, не містить положень, які відсутні в роботі.

Основні наукові результати дисертації, а також відповідні елементи наукової новизни Крамаренко А. О., з достатньою аргументованістю викладено у 36 наукових працях, серед яких 2 розділи в колективних монографіях; 21 стаття у наукових фахових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, 3 статті в наукових періодичних виданнях інших держав, у тому числі 4 в наукових виданнях, внесених до міжнародної наукометричної бази даних Scopus; 10 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Загальний обсяг наукових праць складає 28,7 ум.-друк. арк., із яких особисто здобувачеві належить 21,2 ум.-друк. арк.

Результати дисертаційного дослідження були своєчасно оприлюднені, кількість та обсяг опублікованих праць за напрямом роботи відповідає встановленим вимогам до публікації основних положень дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

6. Структура та зміст дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Крамаренко А. О. складається зі вступу, п'яти розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 520 сторінок, у т. ч. основний текст займає 424 сторінки. Матеріали дисертації проілюстровано 61 рисунком, 41 таблицею та містять 4 додатки. Список використаних джерел налічує 383 найменування.

Структура дисертаційного дослідження узгоджена з метою та завданнями, що забезпечує логічну послідовність та внутрішню цілісність роботи. Основні наукові положення викладено аргументовано, послідовно та з належним рівнем конкретизації. Назва, зміст і структура викладу матеріалів дисертації відповідають обраній тематиці.

Сформульовані висновки і рекомендації ґрунтуються на результатах власних досліджень здобувача. Проведене дослідження свідчить про глибоке розуміння автором сучасних наукових підходів вітчизняних і зарубіжних учених щодо формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу на засадах розвитку наукоорієнтованого підприємництва.

Оформлення роботи здійснено відповідно до чинних нормативних вимог. Запропоновані теоретико-методологічні, методичні і практичні положення відзначаються високим рівнем опрацювання та адаптованістю до умов практичного впровадження.

7. Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності

У процесі ознайомлення з матеріалами дисертаційної роботи та наукових публікацій здобувача не виявлено фактів, що свідчили б про порушення

академічної доброчесності, зокрема проявів академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації. Ідеї, наукові положення і тексти інших авторів використано з належними посиланнями на джерела. Враховуючи це, дисертаційну роботу Крамаренко Анни Олександрівни можна кваліфікувати як самостійне, оригінальне дослідження, яке відповідає вимогам академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

У дисертації представлено ґрунтовні теоретичні та прикладні дослідження, що свідчить про високий рівень наукового опрацювання теми. Водночас варто зазначити наявність окремих недоліків та дискусійних моментів, які потребують подальшого уточнення та наукового осмислення. Основні з них зводяться до такого:

1. Парадигма співтворення суспільно-інклюзивної цінності бізнесу (с. 125–132) потребує додаткового розкриття такого її компонента, як механізм валоризації соціальних інновацій, оскільки останній є ключовим процесом перетворення інклюзивних ініціатив на суспільно значущі та економічно життєздатні результати.

2. Подана на с. 177 рис. 2.6. принципова схема формування суспільно значущої моделі наукоорієнтованого підприємництва відображає інтереси ключових стейкхолдерів та цінності, які створюються для бізнесу. Зміст даної схеми був би більш повним, якби у ній були представлені й потенційні ризики, адже саме вони визначають реалістичність запропонованої моделі у практичному застосуванні.

3. Розкриваючи типологію стейкхолдерів (розділ 2), доцільно було б приділити увагу тим специфічним групам зацікавлених осіб та соціальним спільнотам, які сформувалися внаслідок воєнного конфлікту. Взаємодія з ними у форматі наукоорієнтованого підприємництва є не лише питанням соціальної відповідальності, а й стратегічним ресурсом для інклюзивного відновлення економіки.

4. У пункті 3.2, де знання розглядаються як стратегічний актив, варто доповнити матеріал ґрунтовним аналізом їх класифікації, оскільки саме типологія знань визначає логіку побудови архітектури системи управління ними.

5. У моделі синхронізації знань системи «Бізнес–Університет» (с. 261, рис. 3.3) одним із ключових елементів виступає розвиток соціального капіталу. У зв'язку з цим доцільно розкрити його структуру, що є необхідною умовою для глибокого розуміння технологій його формування та ефективного практичного використання у взаємодії науки та бізнесу.

6. У п. 3.3 акцент зроблено переважно на методологічних аспектах організації бізнес-досліджень, однак варто детальніше розкрити бар'єри їх реалізації, що є ключовими для забезпечення результативності заходів.

7. Дослідження значно б виграло за умови поглибленого аналізу питань формування сприятливого інституційного середовища, адже функціонування вітчизняних підприємницьких структур супроводжується критичним дефіцитом ресурсів, що стримує їхні інноваційні можливості. Якісний інституційний базис

стане дієвим компенсаторним механізмом, здатним нівелювати ресурсні обмеження.

8. Представлена на с. 429 (рис. 5.5) авторська модель освітнього хабу криптопідприємництва була б більш переконливою у разі ґрунтовнішого розкриття освітніх стратегій.

Висловлені зауваження та побажання не знижують загальну високу наукову цінність дисертаційного дослідження, а лише вказують на перспективні напрями подальшої розробки обраної проблематики.

9. Загальний висновок

Дисертаційна робота Крамаренко Анни Олександрівни «Формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу на засадах наукоорієнтованого підприємництва» є закінченим, самостійним дослідженням, яке виконано на актуальну тематику. Робота відзначається глибоким теоретико-методологічним обґрунтуванням та науковою новизною отриманих результатів. Результати дослідження дозволяють кваліфікувати роботу Крамаренко А. О. як вирішення важливої науково-прикладної проблеми – розроблення та обґрунтування теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій щодо формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу на засадах розвитку наукоорієнтованого підприємництва. Отримані під час дослідження результати є достовірними, а сформульовані автором висновки та пропозиції базуються на належному теоретичному підґрунті та мають суттєве практичне значення.

У цілому дисертація на тему «Формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу на засадах наукоорієнтованого підприємництва» відповідає вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197), а тому її автор, Крамаренко Анна Олександрівна, заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Опонент:

професор кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом Українського державного університету залізничного транспорту, доктор економічних наук, професор

Відбито отримано
спеціалізованою вченою
радою № 84.820.05
«19» січня 2026 р.
Членин секретар
Чернобровка І. В.

Ірина ТОКМАКОВА

Особистий підпис
засвідчую 19.01. 2026 р.
Завідуючий канцелярією
УкрДУЗТ Челомбитсько Ірина Токмакова
Челомбитсько